

ВІДДІЛЕННЯ НАПН УКРАЇНИ

РОЗДІЛ 4. ВІДДІЛЕННЯ ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ, ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Академік-секретар Відділення — Світлана Олександрівна Сисоєва, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України.

Вчений секретар Відділення — Титаренко Інна Олегівна, кандидат педагогічних наук, доцент.

Академіки-секретарі Відділення О.В. Сухомлинська (1995-2017 рр.) і С.О. Сисоєва (з березня 2017 р.)

Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки (до січня 2022 р. — Відділення загальної педагогіки та філософії освіти, до листопада 2008 р. — Відділення теорії та історії педагогіки) створено рішенням загальних зборів АПН України 18 листопада 1992 р., його керівником обрано дійсн. чл. (акад.) НАПН України, докт. пед. наук, проф. В.М. Мадзігона. 22 роки (з березня 1995 р. до березня 2017 р.) Відділення очолювала дійсн. чл. (акад.) НАПН України, докт. пед. наук, проф. О.В. Сухомлинська. Понад 20 років вченим секретарем Відділення був докт. пед. наук, проф. Г.П. Пустовіт. У березні 2017 р. керівником Відділення обрано дійсн. чл. (акад.) НАПН України, докт. пед. наук, проф. С.О. Сисоєву.

Нині членами Відділення є 12 дійсних членів (академіків), 18 членів-кореспондентів, 3 іноземні члени, 3 почесні доктори та почесний академік НАПН України. До відання Відділення віднесено: Інститут проблем виховання НАПН України, чотири відділи Інституту педагогіки НАПН України (історії та філософії освіти, порівняльної педагогіки, інновацій та стратегій розвитку освіти, економіки та управління загальною середньою освітою), Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського, а також установи, що діють на засадах самофінансування, — Науково-дослідний центр проблем соціальної педагогіки і соціальної роботи (спільно з Луганським національним університетом імені Тараса Шевченка), Науково-дослідний центр з проблем гендерної освіти і виховання учнівської та студентської молоді (спільно з Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка) та Науково-дослідний центр педагогічного краєзнавства (спільно з Уманським державним педагогічним університетом імені Павла Тичини).

Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки
НАПН України, 2019 р.

Упродовж 30 років члени та співробітники наукових установ Відділення брали активну участь у формуванні нової освітньої політики незалежної України, готуючи пропозиції до проектів законів України «Про дошкільну освіту», «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Про вищу освіту», а також до державних програм: Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року, Національної програми «Реформування системи державної опіки над дітьми», Державної програми «Українська родина», Державної цільової соціальної програми «Молодь Укра-

їни» на 2009-2015 роки, Державної програми подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006-2010 роки, Державної програми «Репродуктивне здоров'я», Державної програми розвитку позашкільної освіти на 2008-2014 роки та до 2016 року, «Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні» (2012 р.).

Важливим у роботі Відділення було розроблення Концепції позашкільної освіти і виховання (1997 р.), Концепції фізичного виховання в системі освіти України (2002 р.), Концепції загальної мистецької освіти (2002 р.), Концепції «Рівний рівному» (2002 р.), Концепції превентивного виховання дітей і молоді (2002 р.), Концепції загальної середньої освіти з фізичної культури у 12-річній школі (2003 р.), Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності (2004 р.), Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх закладах (2004 р.), Концепції змісту навчальних курсів духовно-етичного спрямування (2006 р.), Основних орієнтирів виховання учнів 1-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів України (2008 р.), Концепції профілактики дитячої бездоглядності в умовах великого міста (2009 р.), Концепції і програми з патріотичного, громадянського та гуманістичного виховання школярів (2009 р.), Концепції профілактики девіантної поведінки школярів в умовах соціокультурного середовища (2010 р.), Концепції виховання толерантності неповнолітніх (2010 р.), Концепції профільного навчання у старшій школі (2013 р.), Концепції соціальної адаптації осіб, які відбували покарання з позбавленням волі на певний строк (2015 р.), Концепції середньої загальноосвітньої школи (2016 р.), Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді (2016 р.) та заходів щодо її реалізації, Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні (2018 р.), Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку (2020 р.); Концепції виховання дітей та молоді у цифровому просторі (2021 р.); Пропозицій НАПН України до розділів Плану дій щодо реалізації «Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 роки».

Згідно із Стратегією розвитку Національної академії педагогічних наук України на 2016-2022 рр. та Пріоритетними напрямками (тематикою) наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок Національної академії педагогічних наук України на 2018-2022 рр., а також на 2022-2026 рр., науково-організаційну і науково-методичну діяльність Відділення спрямовано на виконання актуальних для педагогічної теорії та освітньо-виховної практики теоретико-методологічних, науково-методичних і прикладних завдань реформування національної системи освіти відповідно до законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про фахову передвищу освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту»; положень Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р; Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 рр., програм спільної діяльності МОН України та НАПН України на 2017-2020 рр. та на 2021-2023 рр., «Плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 рр.», «Заходів Національної академії педагогічних наук України з виконання Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на 2016-2020 рр.» та інших нормативно-правових актів і рішень, ухвалених Президією та загальними зборами НАПН України.

6 вересня 2018 р. в день 90-річчя від дня народження Миколи Дмитровича Ярмаченка — першого президента НАПН України, дійсн. чл. (акад.), докт. пед. наук, проф., колишнього багаторічного директора Інституту педагогіки, відомого вченого й вихователя плеяди українських науковців-педагогів — відбулося відкриття Науково-інформаційного центру НАПН України.

Відкриття Науково-інформаційного центру НАПН України, 2018 р.

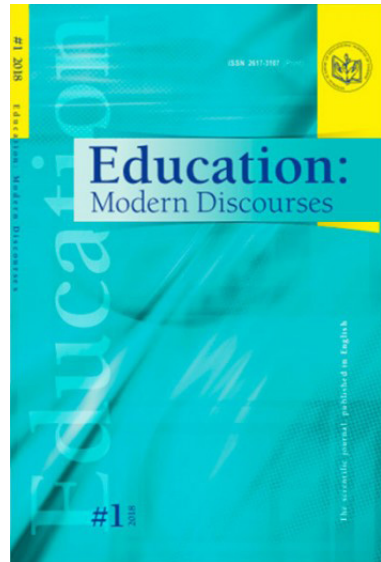
Науково-інформаційний центр НАПН України об'єднує науковців і освітян-практиків, 2020 р.

За ініціативою Відділення у 2018 р. засновано науковий журнал (щорічник) Національної академії педагогічних наук України «Education: Modern Discourses (Освіта: Сучасні дискурси)», який у 2021 р. увійшов до переліку фахових наукових видань України категорії «Б». Журнал видається англійською мовою. До наукової ради журналу входять провідні вчені НАПН України і країн зарубіжжя — КНР, Республіки Польща, Румунії, США тощо. Щорічник адресовано дослідникам, керівникам закладів освіти, викладачам, аспірантам та студентам закладів вищої освіти, зокрема педагогічних, розробникам освітньої політики, широкій громадськості, освітянам зарубіжжя.

За активної участі вчених Відділення та його координації опубліковано два видання «Енциклопедії освіти». Перше — у 2008 р., друге — істотно оновлене та доповнене відповідно до тих змін, які відбувалися в освіті впродовж останніх років, — у 2021 р. «Енциклопедія освіти» — довідниково-аналітична праця, в якій розміщено понад 1500 статей із проблем історії, теорії і практики української освіти, представлено поняттєво-термінологічні засади педагогічної й психологічної наук; сучасні освітні парадигми та концепції; освітній процес у закладах освіти різних рівнів і типів, особливості зарубіжних систем освіти; персоніфіковану інформацію про педагогів і громадських діячів, які сприяли розвитку освіти в Україні; інформацію про суміжні галузі науки, що мають вагоме значення для становлення інноваційної людини, формування конкурентоспроможного людського капіталу.

Праця адресована вченим, вчителям, викладачам, вихователям закладів освіти різних рівнів, психологам, соціальним працівникам, управлінцям, здобувачам освіти, батькам, широкому загалу українського суспільства, міжнародної спільноти, української діаспори, які цікавляться й опікуються питаннями навчання, виховання і розвитку особистості.

У травні 2021 р. з метою об'єднання зусиль науковців і практиків з дослідження актуальних проблем (філософських, теоретико-методологічних, практичних) розвитку цифрової освіти і педагогіки в Україні відповідно до завдань державної політики, Національної економічної стратегії на період до 2030 р. при Відділенні утворено консультативно-дорадчу раду з цифрової освіти і педагогіки.

Журнал «Education: Modern Discourses (Освіта: Сучасні дискурси)»

Видання «Енциклопедія освіти»

Соціально значущими результатами наукових досліджень, що виконувались у Відділенні, стали:

- Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні, спрямована на засвоєння ними культурно-історичної спадщини поколінь у контексті сучасних глобалізаційних тенденцій;
- Програма розвитку і виховання дитини раннього віку «Зернятко» та її методичне забезпечення, яке розкриває процес формування дитини перших трьох років життя в умовах сімейного й суспільного виховання через визнання цінності її особистості;
- Базова програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі», побудована з урахуванням вікових особливостей розвитку дитини на основі виокремлення провідної діяльності та новоутворень у її свідомості, висвітлення специфіки розвитку дошкільника в різних соціальних закладах;
- державні стандарти освітніх галузей «Мистецтво», «Основи здоров'я і фізична культура», змісту екологічної освіти у початковій та базовій середній школі, а також галузеві стандарти із спеціальностей «Державне управління» і «Педагогічна освіта» та науково-методичні комплекси і засоби діагностики якості засвоєння майбутніми магістрами відповідних освітньо-професійних програм, реалізованих у закладах вищої освіти.

Вчені Відділення брали активну участь у підготовці інших знакових видань академії: «Білої книги національної освіти України» (2009 р.), «Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (до 20-річчя незалежності України), «Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (до 25-річчя незалежності України), «Національної доповіді про стан і перспективи розвитку освіти в Україні» (до 30-річчя незалежності України).

До найвагоміших наукових результатів Відділення, що вплинули на ефективність і якість освітньої практики в Україні та знайшли широке застосування в закладах освіти всіх рівнів, належать:

- здійснений уперше в історії вітчизняної суспільствознавчої думки аналіз концепту людиноцентризму і як нової якості філософського розуміння людини, який дав змогу на основі поглибленого вивчення сучасних досягнень інформаційних технологій та різних галузей науки показати актуальність філософії людиноцентризму в пошуку відповідей на виклики сучасного глобального світу, і як провідної філософської ідеї організації та діяльності усіх ланок освіти; розкриття сутності провідних детермінант дитиноцентризму через характеристику концептуальних засад педагогічних впливів на особистість з метою максимального розвитку її творчих можливостей (акад. В.Г. Кремень); дослідження сучасного етапу розвитку інституту освіти в контексті синергетичного підходу, на основі якого формується новий стиль мислення і знання; обґрунтування перспективних напрямів міждисциплінарних досліджень, зокрема спрямованих на розроблення світоглядних, парадигмальних засад побудови і функціонування освітнього простору як важливого структурного складника соціуму; розроблення філософії сучасної освіти на основі визнання пріоритету індивідуального духовного розвитку творчої, соціально активної, самодостатньої особистості, націленої на інноваційну діяльність. За результатами дослідження опубліковано моно-

графії: «Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум», «Філософія людиноцентризму в освітньому просторі», «Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму»; підручники: «Філософія: мислителі, ідеї, концепції», «Філософія: Логос, Софія, Розум», «Філософія: Історія, суспільство, освіта» для студентів, аспірантів, викладачів закладів вищої освіти, «Filozofi a Edukacjii», «Filozofi a antropocentryzmu w edukacyjnej przestrzeni» (Польща) (акад. В.Г. Кремень). Широке застосування в освітній практиці знайшли базовий підручник «Педагогіка» для студентів закладів вищої освіти, посібник «Світ знання: людина, наука, освіта» (акад. В.Г. Кремень), які відображають результати здійснених досліджень;

- міждисциплінарний напрям інтегрованого дослідження сфери освіти та системного психолого-педагогічного знання з філософсько-культурологічними і духовно-моральними засадами в системі управлінських, дидактичних, виховних компонентів, спрямованих на творчий розвиток особистості; обґрунтування освітологічних засад підготовки експертів у галузі освіти (акад. В.О. Огнев'юк). За результатами дослідження опубліковано навчальний посібник «Філософія освіти: хрестоматія» для студентів закладів вищої освіти (акад. В.О. Огнев'юк); експериментально апробовано та впроваджено міждисциплінарну навчальну програму «Експертна діяльність у забезпеченні якості освіти», що дало змогу довести необхідність підготовки експертів для сфери освіти; опубліковано та впроваджено навчально-методичний комплекс «Освітологія» у 4-х книгах (академіки В.О. Огнев'юк, С.О. Сисоєва), монографію «Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури», навчальні посібники «Теорія і практика вищої освіти», «Розвиток дослідницької компетентності викладачів вищої школи», навчальні програми «Освітня програма підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу університету» та «Методологія міждисциплінарних досліджень у сфері освіти», що сприяло реалізації програм розвитку дослідницької компетентності майбутніх магістрів, здобувачів наукового ступеня Ph.D, викладачів університету на засадах освітології (акад. С.О. Сисоєва);
- розкриття історичного розвитку педагогічної науки, що охоплює дві взаємопов'язані підсистеми: наукознавчий аспект (розвиток теоретико-методологічних проблем педагогіки) та історію освітніх практик (вивчення освітніх явищ і процесів у їх історичному розвитку); актуалізація питань морального виховання молоді через републікацію праць В.О. Сухомлинського, присвячених цій тематиці, для їх творчого впровадження у сучасний освітній процес закладів освіти різних рівнів; класифікація, систематизація, диференціація різних текстів і контекстів В.О. Сухомлинського з метою їх наближення до актуальних питань життєдіяльності дитини та шкільної педагогіки. За результатами цієї наукової діяльності опубліковано: навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти «Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн.» (за ред. акад. О.В. Сухомлинської), хрестоматію «Маловідомі першоджерела української педагогіки (друга половина XIX — XX ст.)» (за ред. акад. О.В. Сухомлинської), книги: «Етюди про В.О. Сухомлинського. Педагогічні апокрифи», «Серце віддаю дітям» (автентичний текст книги, яким його написав В.О. Сухомлинський), «Василь Сухомлинський. Я розповім вам казку. Філософія для дітей» (акад. О.В. Сухомлинська);

- визначення й запровадження інноваційних підходів до підвищення ефективності управління закладами освіти, в яких особливо інтенсивно впродовж останніх років відбуваються різні зміни. Дослідження механізмів прогнозування й моніторингу діяльності закладів освіти через цілепокладання, інноватику, цілісний і системний підходи до реформування діяльності закладів освіти, напрями оновлення системи освіти й розроблення ефективних засобів її інтеграції в європейський і світовий освітні простори. Апробовано та впроваджено в практику критерії й механізми результативного та ефективного управління якістю викладання у вищій школі в умовах модернізації освіти (академіки В.І. Луговий, В.І. Бондар);
- вивчення й систематизація внеску видатних українських діячів культури у розвиток української національної освіти через накладання української національної ідеї на розвиток культури, трансформацію наукової думки та освіти. Аналіз і систематизація педагогічних ідей Г.С. Сковороди (акад. І.Ф. Прокопенко). Виокремлення й розкриття потенціалу української культури й освіти в розбудові українського та загальноєвропейського культурного простору. Результатом наукового пошуку є: публікація авторської енциклопедії «Михайло Грушевський у Москві», що завершила трилогію про перебування видатних українців Т. Шевченка, М. Гоголя, М. Грушевського в Москві. Ці праці мають велике практичне значення для сучасного інноваційного національно-державного будівництва в Україні та її громадсько-політичного життя. Результатом наукових пошуків також стала організація і проведення прямих ефірів на радіоканалі «Культура» про життя і творчість Т. Шевченка, М. Грушевського, М. Максимовича, М. Щепкіна (академіки В.Ю. Мельниченко, О.О. Рафальський);
- дослідження актуальної ретроспективної тематики становлення та розвитку педагогічної науки та освітньої практики в руслі інтелектуальної історії, мікроісторії, регіоналістики на засадах інтердисциплінарності; освітнього мегафеномену індивідуалізації й диференціації в освітньому процесі школи України, що сприяє реалізації інноваційної концепції Нової української школи, поєднанню інноваційного з історичним досвідом української освіти. Результатами виконання науково-дослідної роботи стали: монографія «Диференційований підхід в історії української школи (кінець ХІХ — перша третина ХХ ст.)», електронний посібник «Нариси з історії розвитку диференційованого підходу до організації навчання в українській школі (кінець 30-х — 80-ті рр. ХХ ст.)» (відділ історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України, керівник — член-кор. Н.П. Дічек);
- обґрунтування теоретико-методологічних засад цілісного розвитку сучасної педагогічної науки, її виходу на якісно новий методологічний рівень відповідно до світових та європейських тенденцій; підготовка інноваційних розробок з аналізу розвитку освіти в зарубіжних країнах у межах педагогічної компаративістики, зокрема: ідей і напрямів стандартизації освіти, її модернізації на компетентнісних засадах; технології ефективного моніторингу якості освіти, зокрема шкільної; оцінювання навчальних досягнень учнів, формування демократичних цінностей у молодого покоління. За результатами дослідження опубліковані: монографія «Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина ХХ — початок

XXI ст.)», хрестоматія «Порівняльна педагогіка: методологічні орієнтири українських компаративістів». Практичне значення має організація і проведення щорічного всеукраїнського семінару-практикуму «Педагогічна компаративістика» (відділ порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України, керівник — член-кор. О.І. Локшина);

- комплексний аналіз феномену дитячої субкультури в соціогенезі: гендерний дискурс; обґрунтування соціально-педагогічних механізмів впливу на ставлення до свідомості учнівської та студентської молоді з метою гармонізації її особистісного, професійного та громадянського зростання (акад. В.П. Кравець). Виокремлення й характеристика чинників і закономірностей соціалізації дітей і молоді в широкому середовищному вимірі, що має важливе значення для розроблення інноваційних виховних проєктів і стратегій, метою яких є формування інноваційної особистості в усіх періодах свого зростання й розвитку від дошкільника до дорослої людини; розгляд у системній і комплексній соціальній взаємодії, спрямованих на подолання сучасних викликів і загроз, традиційних методик і методів, їх множинності й інноваційності; удосконалення складників освітнього процесу в закладах освіти різних рівнів відповідно до ціннісних вимірів освіти, морально-етичних парадигм. Значну увагу приділено розробленню інноваційних технологій профілактики девіантної поведінки, збереження здоров'я дітей і молоді, дитячої бездоглядності (академіки І.Д. Бех, В.Г. Кузь, члени-кор. А.М. Бойко, В.Г. Бутенко, Г.В. Терещук, В.М. Хайруліна). Практичного значення набули успішно впроваджені в практику закладів вищої освіти підручники «Виховання особистості» (акад. І.Д. Бех), «Педагогіка» (акад. В.П. Кравець), навчальна програма «Інноваційна парадигма освіти і виховання» для підготовки магістрів (член-кор. А.М. Бойко);
- експериментальна апробація технологій виховання студентів, підготовки майбутніх учителів до виховної роботи в закладах загальної середньої освіти за умови застосування різних варіантів модульної організації навчально-пізнавальної і практичної діяльності студентів у сучасних умовах модернізації національної системи освіти (акад. І.Ф. Прокопенко, члени-кор. В.І. Євдокімов, В.І. Лозова, Г.В. Троцко); розроблення й упровадження в практику теоретико-прикладних засад зовнішнього незалежного оцінювання, запровадження критеріального підходу до результатів зовнішнього незалежного тестування за умови ефективного використання інтелектуальних та організаційних можливостей регіонального центру оцінювання якості освіти для моніторингових досліджень (член-кор. О.Л. Сидоренко). За результатами дослідження опубліковані: навчальні посібники «Основи економічної теорії» для студентів неекономічних спеціальностей закладів вищої освіти (акад. І.Ф. Прокопенко), «Хрестоматія з педагогіки вищої школи» (члени-кор. В.І. Лозова, Г.В. Троцко) та низка методичних рекомендацій з організації освітнього процесу у закладах вищої освіти та оцінювання якості освіти.

До найбільш вагомих наукових і соціально значущих результатів досліджень останнього часу, отриманих вченими Відділення в умовах інноваційного реформування освіти України, слід віднести наступні.

За напрямом «Філософія освіти в системі соціогуманітарного знання» (академіки В.Г. Кремень, В.О. Огнев'юк, В.Ю. Мельниченко, О.О. Рафальський, членикор. В.О. Балух, М.Д. Култаєва, В.В. Ільїн, Є.М. Суліма, Б.Б. Буяк):

- обґрунтування філософських засад формування нових підходів до розвитку людини та процесу її взаємодії із синергією сучасного знання в умовах принципово нових способів передавання й поширення знань; дослідження феномену мислення як запоруки творчої діяльності та «вбудови» індивіда в культуру й систему знань; виявлення основних способів мислення як інтерсуб'єктивної діяльності (діалог, гра й розуміння) в контексті наукового пізнання й продуктивного розвитку освіти;
- здійснення філософського аналізу впливу знання на процес формування нових антропологічних образів людини в розрізі досягнень науки та інноваційних технологій, характеристика сучасної антропологічної ситуації в контексті дигітальної культури; обґрунтування положення, що дигітальна революція як процес розширення можливостей інформаційно-цифрової реальності породжує Homo digitalis — людину цифрову, а формування й розвиток цифрової компетентності учнів у школі, опанування новітніми практиками, технологіями та методиками на засадах інноваційних освітніх підходів є безпосереднім фактором внутрішньо-освітнянського та зовнішньо-контекстуального впливу на якість освіти і забезпечення реалізації національної освітньої політики;
- обґрунтування принципів людиноцентризму й дитиноцентризму як основи інклюзивної освіти, що забезпечує ефективність медико-соціальної реабілітації та успішність інтеграції в суспільство дітей та дорослих з особливими освітніми потребами; визначення домінантних факторів у цивілізаційному розвитку України в історичній ретроспективі;
- розширення предметного поля загальної педагогіки на засадах освітології за рахунок досліджень освітніх об'єктів і явищ з «жорстким» та широким типом міждисциплінарності;
- дослідження на засадах освітології взаємозв'язку університетів з ринком праці та відповідності університетської освіти запитам роботодавців, підходів до подолання ймовірного розриву між вищою освітою та потребами економіки за рахунок формування компетентностей, необхідних для практичної діяльності;
- визначення виховного потенціалу філософської педагогіки як підґрунтя духовного розвитку українського народу; виокремлення національно-духовних смислів Шевченкового Щоденника, покладених в основу нової наукової історико-літературної бази викладання гуманітарних дисциплін у всіх закладах освіти;
- формулювання основних принципів розвитку сучасного інформаційного світу, ознакою якого є цифровізація, візуалізація, віртуалізація всіх аспектів життя; розроблення програми «Філософія для дітей», спрямованої на розвиток критичного мислення в умовах інформаційно-цифрової реальності, практичних рекомендацій щодо модернізації методів і форм викладання філософії в умовах цифровізації освіти.

За напрямом «Методологія освіти» (академіки С.О. Сисоєва, Ю.Б. Кузнецов, член-кор. А.М. Бойко):

- дослідження культурологічних проблем розвитку людини в умовах суспільства знань, реалізації світоглядних концепцій, за якими створюються парадигмальні засади побудови і функціонування національної системи освіти;
- розроблення методики міждисциплінарних досліджень у галузі професійної педагогіки, апробованої в ході підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації;
- визначення нормативно-методологічних завдань порівняльного дослідження в галузі освіти;
- обґрунтування трирівневої моделі підготовки експертів у галузі освіти на засадах освітології; розширення й поглиблення змісту освітньої програми підготовки експертів у галузі освіти з урахуванням результатів виконання проєкту Еразмус+: Жан Моне «Якість вищої освіти та експертний супровід її забезпечення: рух України до Європейського Союзу»;
- визначення педагогічних пріоритетів цифровізації освіти (міждисциплінарний рівень досліджень; розроблення цифрової педагогіки, зокрема цифрової дидактики; визначення концептуальних засад і технологій виховання дітей та молоді у цифровому просторі; окреслення освітніх ризиків цифровізації та засобів їх подолання);
- розроблення концепції та положення про інститут педагогічної україністики, спрямований на виховання молоді на основі здобутків національної української культури;
- розроблення регіонального пілотного проєкту «Розбудова нової української школи в гірській місцевості Українських Карпат», який став теоретичною і методичною основою науково-методичного супроводу модернізації освітнього процесу в 3-11 класах гірських шкіл на перехідний період (2018-2027 рр.).

За напрямом «Теорія та історія розвитку української та зарубіжної педагогічної науки» (академіки О.В. Сухомлинська, В.П. Кравець, Я.В. Цехмістер, члени-кор. Л.Д. Березівська, Н.С. Побірченко, В.П. Капелюшний, В.М. Хайруліна, Н.П. Дічек):

- дослідження тенденцій і закономірностей розвитку історико-педагогічного процесу в Україні крізь призму аналізу аналогічних процесів у європейських країнах; здійснення багатоаспектної підготовчої роботи щодо внесення 100-річчя з дня народження Василя Сухомлинського до Календаря пам'ятних дат ЮНЕСКО та відзначення дня народження Василя Сухомлинського на рівні ЮНЕСКО у 2018 р.;
- узагальнення творчої спадщини В.О. Сухомлинського задля її переосмислення у процесі відродження традицій національної школи при реформуванні освіти в Україні; виокремлення гносеологічних та аксіологічних аспектів етичної спадщини Василя Сухомлинського з метою збагачення педагогічної свідомості суспільства; опублікування текстів педагога та їх презентація в Україні і Китаї під час широкомасштабного відзначення 100-річчя з дня народження Василя Сухомлинського; підготовка та оприлюднення бібліогра-

фічного показчика «Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження»;

- організація та проведення комплексу заходів з відзначення 100-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського;
- класифікація епістолярної спадщини Василя Сухомлинського за різними ознаками: науковою, методичною, персоналістичною тощо;
- визначення пріоритетів освітньої політики в країнах ЄС (на прикладах Республіки Польща, Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії, ФРН, США та КНР);
- обґрунтування тенденцій розвитку шкільної освіти в країнах ЄС, США та Китаї з окресленням перспективного досвіду для України;
- обґрунтування викликів, які визначають характер розвитку середньої освіти в європейському та північноамериканському освітніх просторах; аналіз сучасної політики держав Європи та США у галузі освітніх інновацій на рівні загальної середньої освіти; виокремлення інноваційних трендів у системах загальної середньої освіти в країнах Європи та США.

За напрямом «Теоретичні й методичні засади виховання та соціалізації зростаючої особистості» (академіки В.С. Курило, І.Д. Бех, В.Д. Будак, члени-кор. В.І. Лозова, В.Г. Бутенко, Г.В. Троцько, Г.В. Терещук):

- системний аналіз сучасного стану та визначення практичних заходів щодо виховної роботи у закладах освіти Східного регіону України; формулювання завдань виховної роботи відповідно до специфіки соціально-політичної ситуації в регіоні; визначення сутності та особливостей гібридної війни, специфіки впливу засобів масової інформації Росії на психологічний стан молоді окупованих територій;
- створення інноваційного методичного й технологічного забезпечення розв'язання виховних і соціально-педагогічних проблем дошкільної, позашкільної та загальної середньої освіти; впровадження тренінгових технологій та інших інноваційних форм роботи з національно-патріотичного виховання, підтримки дитячого й молодіжного руху; обґрунтування теоретико-дидактичних основ позашкільної освіти, організаційних і психолого-педагогічних умов виховання учнів у закладах позашкільної освіти; дослідження феномену українського батьківства та парадигми батьківської культури як цілісної виховної системи;
- розроблення концептуальних засад адаптивного навчання студентів професії вчителя та способів їх реалізації;
- розроблення Концепції Я-центрованого духовного розвивального виховання дітей та молоді; методики формування соціально активної особистості, патріота й громадянина у закладах вищої освіти, змісту діяльності переміщених університетів як нового типу закладів України;
- виокремлення особливостей інформаційно-психологічного впливу на українську молодь на різних територіях України (тимчасово окупованій, у зоні проведення Операції об'єднаних сил, іншій території України) та визначення засобів інформаційно-психологічної протидії російській пропаганді задля формування соціально активної особистості, патріота й громадянина Укра-

їни. Розроблення й упровадження технології соціально-педагогічного супроводу процесу соціалізації дітей і молоді в умовах війни на сході України, освітньо-просвітницької програми національно-патріотичного виховання студентів Луганського національного університету імені Тараса Шевченка;

- визначення особливостей формування патріотизму в умовах викликів інформаційного суспільства, що включають: створення підґрунтя для патріотичного виховання дітей і молоді сходу України (формування психологічної стійкості, гнучкості, рефлексії та саморегуляції, ціннісних орієнтацій і установок з метою захисту від негативного впливу інформації), впровадження на цій основі державних програм патріотичного виховання.

За напрямом «Управлінські та технологічні чинники розвитку освіти» (акад. В.І. Бондар, члени-кор. О.Л. Сидоренко, В.І. Євдокимов, І.М. Шоробура):

- визначення місця і ролі зовнішнього незалежного оцінювання у розбудові та функціонуванні системи забезпечення якості освіти в Україні;
- визначення, наукове обґрунтування та експериментальна перевірка ефективності наукового супроводу підготовки вчителів до впровадження технологій евристичного навчання;
- дослідження державно-громадського управління освітою як основного напрямку демократизації освітньої політики, обґрунтування сучасного стану проблеми в педагогічній теорії та освітній практиці; виявлення й обґрунтування сутнісних характеристик нових підходів і можливостей державно-громадського управління в системі освіти на сучасному етапі;
- обґрунтування аналогії як філософської та гносеологічної категорії; розроблення класифікації видів аналогії та дослідження стану її застосування в школі. Розроблення дидактичних засад та виявлення методичних умов підготовки вчителя до застосування аналогії в освітньому процесі школи.

Особливої значущості в діяльності Відділення набула проблема національного та військово-патріотичного виховання учнівської молоді в сучасних умовах нестабільного суспільного життя, окупації українських територій сусідньою державою, збройного конфлікту. Пріоритетну увагу в останні роки приділено підготовці молоді до захисту Вітчизни, а також розробленню ефективних технологій виховання й розвитку особистості молодої людини, зокрема дітей і молоді із соціально незахищених верств населення, «групи ризику», дітей переселенців з тимчасово окупованого Криму та зони проведення воєнних дій, а також дітей та молоді з особливими потребами. Нові технології та методики знайшли своє застосування в різноманітних формах діяльності дітей і молоді, особливо старших підлітків, у закладах загальної середньої, позашкільної і вищої освіти, у самодіяльних дитячих об'єднаннях.

Визначено умови військово-патріотичного виховання учнів закладів загальної середньої освіти, які сприяють підвищенню ефективності виховного процесу в цих закладах, закладах позашкільної освіти і військово-патріотичних об'єднаннях (Інститут проблем виховання НАПН України). Доведено, що продуктивним є засвоєння наукових знань з історії рідної школи, місцевості, України; ознайомлення молоді з формами військово-патріотичної роботи (туристичні походи, військово-спортивні ігри, змагання); усвідомлення сутності військово-патріотичного вихо-

вання; розвиток мотивації здобувати військові професії та бажання проходити службу в Збройних Силах України; забезпечення емоційно-ціннісного впливу на учнів з метою формування позитивного почуття від участі в іграх «Хортинг-Патріот» і «Сокил» («Джура»); організація туристичних походів місцями бойової слави, проведення тренувань у спортивних секціях з хортингу з метою реалізації своїх особистісних якостей під час спортивних змагань. На прикладі діяльності окремих шкіл сільської місцевості гірських районів України теоретично обґрунтовано, розроблено й запроваджено в практику авторську інноваційну дидактично-методичну модель сучасної сільської школи (Гуцульський регіон) і модель особистісного розвитку дитини на засадах духовно-моральної культури українського народу. Опубліковано посібник «Люблю тебе, Гуцульщино!» та електронний посібник «Національно-патріотичне виховання дітей і молоді на засадах етнопедагогіки».

За результатами державної атестації наукових установ (2021 р.) Інститут проблем виховання НАПН України (директор — акад. І.Д. Бех) віднесено до II класифікаційної групи та атестовано строком на 3 роки. Найвагомішими науковими результатами вчених інституту слід вважати:

- створення Концепції підтримки та сприяння розвитку дитячого громадського руху в Україні (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 281-р);
- експериментальне впровадження програми «Нова українська школа у поступі до цінностей» у співпраці з державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України (наказ МОН України від 18 березня 2019 р. № 369);
- участь у робочих групах МОН України з розроблення:
 - Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) (О.Д. Рейпольська, Н.В. Гавриш, наказ МОН України від 31 липня 2020 р. № 993), який затверджено 12 січня 2021 р. [1];
 - Державного стандарту базової середньої освіти та Державного стандарту початкової освіти (постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» від 30 вересня 2020 р. № 898) [25];
- організацію та проведення разом з МОН України та підкомітетом з питань раннього розвитку та дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій Всеукраїнського тижня працівників дошкільної освіти;
- створення програмного та навчально-методичного забезпечення освітнього процесу у закладах дошкільної освіти «Впевнений старт» для дітей середнього дошкільного віку;
- участь вчених інституту у робочих групах з розроблення модельних навчальних програм на основі нового Державного стандарту базової середньої освіти («Мистецтво. 5-6 класи» [22]; «Фізична культура. 5-6 класи»);
- розроблення типової освітньої програми для 1-2 класів Нової української школи освітньої галузі «Мистецтво» (у межах Державного стандарту початкової освіти і Типової освітньої програми початкової освіти).

Вагоме місце в інноваційній діяльності Відділення посідає Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського (директор — член.-кор. Л.Д. Березівська) — науково-дослідна установа, національне галузеве книгосховище, всеукраїнський науково-інформаційний, координаційний і науково-методичний центр бібліотек освітянської галузі. Наукові результати НАПН України постійно презентуються бібліотекою на виставках «Сучасні заклади освіти», «Іноватика в сучасній освіті», оприлюднюються на її вебпорталі, в Електронній бібліотеці НАПН України та в міжнародному репозитарії електронних публікацій з бібліотечних та інформаційних наук E-Lis, Google Scholar, системі Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського «Бібліометрика української науки». Новітніми розробками бібліотеки є: науково-педагогічна електронна бібліотека; віртуальний інформаційно-бібліографічний ресурс «Видатні педагоги України та світу»; Стратегія розвитку Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського на 2017-2026 роки; науково-педагогічний лекторій «Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку освіти й науки»; методичні рекомендації «Патріотичне виховання у шкільних бібліотеках: методи та підходи» (2017 р.); інновації в роботі з електронними виданнями щодо комплектування електронними ресурсами бібліотечного фонду; упровадження вебтехнологій в обслуговуванні користувачів.

За результатами державної атестації наукових установ (2021 р.) бібліотеку віднесено до I класифікаційної групи та атестовано строком на 5 років.

До найважливіших наукових результатів вчених бібліотеки слід віднести:

- створення теоретичного інструментарію вивчення процесів відображення розвитку національної освіти в різні історичні періоди у друкованих та електронних виданнях;
- здобуття нових історико-педагогічних знань про реформування загальної середньої освіти в Україні крізь призму джерелознавства;
- забезпечення розвитку сухомлиністики як важливого напрямку в педагогіці;
- формування засад науково-інформаційного супроводу освітянської галузі в умовах євроінтеграційних і глобалізаційних процесів;
- підготовку й упровадження цілісної системи бібліографічних видань у традиційній та електронній формах;
- визначення основних напрямів створення галузевих інформаційних ресурсів;
- вдосконалення організаційно-технологічних засад функціонування бази знань «Вчені НАПН України»;
- розроблення методичних рекомендацій з національно-патріотичного виховання дітей і молоді засобами освітянської бібліотеки;
- реалізацію концепції віртуальних читальних залів Фонду В.О. Сухомлинського;
- проведення бібліометричного моніторингу вітчизняної педагогічної науки;
- створення науково-методичного забезпечення мережі освітянських бібліотек (понад 15 тис.), зокрема науково-методичного супроводу упровадження УДК (наказ МОН України від 26 червня 2017 р. № 929);

- цілісний аналіз першоджерел та історіографічних праць щодо реформування загальної середньої освіти України в ХХ ст.;
- характеристику крізь призму джерелознавства документів концептуально-го характеру (концепції, програми, доктрини, стратегії) з реформування загальної середньої освіти в незалежній Україні;
- створення нових сторінок електронного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» (17) [7];
- визначення основних напрямів створення галузевих інформаційних ресурсів у контексті зміни підходів до їх продукування, збереження та ретрансляції;
- формування галузевого інформаційного ресурсу (доступні через вебпортал бази даних та цифровий контент рідкісних видань, електронна науково-педагогічна бібліотека; ресурс «Бібліотека Нової української школи» (<https://bit.ly/3nhndif>) тощо);
- обґрунтування і надання віддаленого доступу до міжнародних інформаційних ресурсів (EBSCO, Web of Science, Scopus та ін.);
- визначення науково-методичних засад діяльності освітянських бібліотек щодо забезпечення інформаційних потреб користувачів;
- створення комплексу виробничо-практичної продукції для науково-інформаційного забезпечення освіти й розвитку педагогічної науки;
- проведення науково-практичних, виставково-експозиційних, культурно-освітніх заходів;
- збереження, вивчення та популяризацію наукових об'єктів, що становлять національне надбання України;
- поповнення науково-педагогічної електронної бібліотеки;
- реалізацію проекту «Бібліометрика педагогічної науки»;
- впровадження нових форм науково-методичного забезпечення діяльності мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України;
- проведення комплексу заходів (255) з питань інформаційного забезпечення сфери освіти, книгознавства, історії освіти, сухомлиністики, зокрема відзначення під егідою ЮНЕСКО 100-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського (2018 р., близько 100 заходів), розгортання музейної експозиції «ДНПБ: історія і сучасність» (2018 р.);
- забезпечення розвитку галузевого інформаційного ресурсу, зокрема комплектування й зберігання фонду (майже 600 тис. документів) та функціонування вебпорталу ДНПБ (<http://dnpb.gov.ua/ua/>) (електронний каталог, «Бібліотека Нової української школи», «Бібліотеки в умовах пандемії COVID-19», база даних «Рідкісні книги» та ін.);
- проведення роботи з науковим об'єктом «Документи педагогіко-психологічного та історико-культурного напрямку 19-20 ст. (1850-1917 рр.)», що становить національне надбання України (оцифровано 123 прим., мікрофільмовано 22 прим.);
- забезпечення науково-методичного супроводу мережі освітянських бібліотек (понад 15 тис.): сформовано електронний ресурс, надано консультативно-методичну допомогу та організовано заходи з підвищення фахового

рівня працівників освітянських бібліотек, у практику їх роботи впроваджено УДК (наказ МОН України від 26 червня 2017 р. № 929);

- створення аналітичного огляду з проблем освіти, результатів наукової діяльності установ НАПН України;
- організацію 357 книжкових та інших виставок;
- участь у реалізації Програми спільної діяльності МОН України та НАПН України (щорічні бібліотечні секції в рамках Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю», всеукраїнські конкурси «Шкільна бібліотека» й місячники шкільних бібліотек) і Програми спільної діяльності НАН України та НАПН України;
- забезпечення відкриття пункту європейської інформації за підтримки програми ЄС Еразмус+ (бібліотеку зареєстровано в електронній базі порталу учасників Програм ЄС).

Чотири віднесені до Відділення відділи Інституту педагогіки НАПН України зробили значний внесок у педагогічну теорію і освітню практику. Серед найвагоміших наукових результатів працівників відділу історії та філософії освіти (керівник — член-кор. Н.П. Дічек) є:

- виявлення закономірностей розвитку вітчизняної освіти, диференціації й індивідуалізації освітнього процесу як результату проголошення євроінтеграційного шляху розвитку української шкільної освіти [29];
- розкриття ієрархії освітніх загальнодержавних і корельованих з ними локально-галузевих стратегій розвитку шкільної освіти (1991-2017 рр.) на міждисциплінарному рівні (на основі поєднання історико-педагогічного та філософсько-освітнього підходів до осмислення реформаційних процесів у середній освіті).

Ураховуючи трансформаційні процеси в українській освітній і соціогуманітарній сфері та необхідність посилення досліджень у галузі філософії освіти, у березні 2018 р. відділ історії педагогіки Інституту педагогіки НАПН України реорганізовано у відділ історії та філософії освіти.

Результатами порівняльних досліджень вчених відділу порівняльної педагогіки (керівник — член-кор. О.І. Локшина) є:

- аналіз освітніх трансформацій в умовах глобалізації та європеїзації, які підтримують ключові міжнародні організації (ООН, ЮНЕСКО, ОЕСР, ЄС, Рада Європи та ін.). Такі трансформації характеризуються пріоритетами підвищення якості освіти та забезпечення рівного доступу всіх верств населення до освітніх послуг;
- визначення ключових тенденцій розвитку середньої освіти у провідних країнах світу, до яких віднесено: подовження тривалості обов'язкової освіти за рахунок інтеграції дошкільної освіти, підвищення якості, забезпечення рівного доступу до освіти і посилення її інклюзивності, масовизацію та регіоналізацію, цифровізацію освіти, трансформацію освіти на компетентнісних засадах;
- визначення орієнтирів міжнародних організацій та кращих практик зарубіжних країн з протидії викликам пандемії COVID-19;

- підготовка аналітичної довідки «Відповідь світової спільноти на виклики COVID-19 в освіті (лютий — червень 2020 р.)» [8];
- узагальнення зарубіжного досвіду організації освітнього процесу в умовах пандемії COVID-19 та визначення напрямів його використання в системі національної освіти;
- збагачення методології порівняльної педагогіки новими підходами (визначення хронологічних меж дослідження, генерування системних характеристик трансформацій в освіті країн зарубіжжя, добір та структурування спільних напрямів трансформацій) до застосування методу аналізу тенденцій.

Вагомими науковими результатами діяльності вчених відділу інновацій та стратегій розвитку освіти (керівник — канд. пед. наук С.Е. Трубачева) є:

- розроблення та обґрунтування теоретичної моделі прогнозування розвитку загальної середньої освіти; прогностичної моделі розвитку системи загальної середньої освіти; коротко- й середньострокових прогнозів розвитку загальної середньої освіти, що враховують правові, кадрові, фінансові, науково-методичні, освітні, соціальні аспекти цього процесу;
- розроблення емпіричного прогнозу розвитку Нової української школи шляхом використання методу екстраполяції поточної інформації, знань про минуле й теперішнє;
- розроблення та апробування методичних рекомендацій щодо застосування методологічного інструментарію для коротко-, середньострокових прогнозів розвитку загальної середньої освіти; програми підготовки суб'єктів освітньої діяльності до прогнозування розвитку загальної середньої освіти (керівник — канд. пед. наук Д.О. Пузіков);
- розроблення технології проектування компетентнісно орієнтованого освітнього середовища гімназії;
- удосконалення та розкриття сутності трансформаційних процесів у структурі освітнього середовища гімназії, зокрема висвітлення тенденцій у змін у формуванні змістового, технологічного компонентів її освітнього середовища з урахуванням особливостей дистанційного та змішаного навчання;
- визначення організаційно-педагогічних засад проектування економічного складника освітнього середовища гімназії (керівник — канд. пед. наук С.Е. Трубачева) [28; 23].

Вченими розроблено й експериментально апробовано моделі та організаційно-педагогічні засади інноваційного розвитку закладу загальної середньої освіти. За результатами дослідження опубліковано монографію «Організаційно-педагогічні засади інноваційного розвитку загальноосвітніх навчальних закладів», навчально-методичний посібник «Теорія і практика діяльності загальноосвітніх закладів нового типу в Україні» (відділ інновацій та стратегій розвитку, керівник — канд. пед. наук Д.О. Пузіков).

Найвагомішими науковими результатами вчених відділу економіки та управління загальною середньою освітою (керівник — канд. пед. наук О.М. Онаць) є:

- обґрунтування теоретичних засад державно-громадського управління активними системами в сфері освіти;

- обґрунтування організаційно-педагогічних засад та економічних умов функціонування опорних закладів освіти в умовах її децентралізації як центрів управління на засадах теорії активних систем (концепція, методологічні наукові підходи, принципи, закономірності, умови та чинники, механізми);
- розроблення експериментальної моделі мережевої організації профільного навчання в освітньому окрузі сільської місцевості засобом системної організації профільного навчання в закладах освіти [9];
- виявлення тенденцій децентралізації управління опорними закладами освіти в умовах освітнього округу та об'єднаної територіальної громади, що має важливе значення для визначення функцій управління новою українською школою;
- обґрунтування концептуальних підходів до функціонування опорних закладів освіти як центрів управління в умовах децентралізації та за чинної нормативно-правової бази розбудови Нової української школи;
- визначення критеріїв оцінювання ефективності державно-громадського управління опорними закладами загальної середньої освіти в контексті реалізації Концепції Нової української школи, серед яких: ефективність функціонування і розвитку підсистем опорного закладу освіти; управлінська діяльність адміністративно-управлінської ланки закладу; результативність освітнього процесу в контексті виміру кількісних і якісних показників процесів та за рівнем їх відповідності встановленій системі цілей і завдань;
- визначення тенденцій формування змістового, технологічного компонентів освітнього середовища гімназії з урахуванням особливостей дистанційної освіти та змішаного навчання;
- визначення основних напрямів розбудови партнерської взаємодії та співпраці суб'єктів освітньої діяльності закладів загальної середньої освіти з громадськими організаціями, механізмів державно-громадського та державно-приватного партнерства між державою (громадою) та бізнес-підприємницькими структурами.

Обґрунтовано інноваційну парадигму інформаційного менеджменту у сфері освіти, розроблено першу ліцензійну комп'ютерну програму «Автоматизована система управління «Школа» (АСУ) (Л.М. Калініна, С.І. Карп, С.С. Петровський) з отриманням свідоцтва про реєстрацію авторського права (відділ економіки та управління загальною середньою освітою). Технологію АСУ на всеукраїнському рівні впроваджено в практику роботи 10 управлінь освіти і науки та 300 експериментальних шкіл. АСУ «Школа» після широкої апробації схвалено до використання МОН України та внесено до реєстру навчальних комп'ютерних програм України.

У процесі всеукраїнських експериментів (2000–2016 рр.) обґрунтовано та впроваджено на всеукраїнському рівні моделі інноваційного розвитку експериментальних шкіл (державно-громадська взаємодія на інноваційних засадах стратегічного менеджменту; державно-громадське партнерство на засадах інформаційного та інноваційного менеджменту; управління громадсько-активною школою; управління здоров'язбережувальною діяльністю в колегіумі; державно-громадське управління ліцеєм на засадах «м'якої» системної методології).

Важливим напрямом роботи Відділення є наукове керівництво, творча співпраця та науковий супровід діяльності науково-дослідних центрів, що функціонують при Відділенні на засадах самофінансування. Науково-експериментальна робота з центрами збагачує, урізноманітнює науково-організаційну діяльність та надає їй практичного спрямування.

Робота Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти і виховання учнівської та студентської молоді (спільно з Тернопільським національним педагогічним університетом імені Володимира Гнатюка, керівник — докт. пед. наук О.М. Кікінежді, до 2018 р. — акад. В.П. Кравець) спрямована на розроблення і методологічне обґрунтування гендерного підходу та його імплементацію у соціо-гуманітарний простір «заклад освіти — родина — громада» задля прогнозування можливостей самореалізації нової генерації громадян України в умовах євроінтеграції.

Зокрема обґрунтовано шляхи та умови вдосконалення науково-методичного супроводу статевої соціалізації дітей та молоді, становлення егалітарної особистості майбутнього фахівця-педагога. Виявлено ефективні шляхи впровадження гендерно-освітніх технологій в освітньо-виховне середовище закладів освіти. Здійснено системний аналіз стану сексуальної соціалізації молоді та окреслено перспективи розвитку системи підготовки учнівської молоді до сімейного життя в Україні. Розроблено та методологічно обґрунтовано модель егалітарної особистості вчителя-професіонала. Розроблено, апробовано та впроваджено ефективні гендерно-освітні технології, комплекс інтерактивних методик та програм психолого-педагогічного супроводу зростаючої особистості, формування гендерних компетентностей майбутнього фахівця-педагога.

Науково-дослідний центр педагогічного краєзнавства (спільно з Уманським державним педагогічним університетом імені Павла Тичини, керівник — докт. пед. наук Н.М. Коляда) здійснював дослідження та теоретичне узагальнення проблем зародження і розвитку педагогічного краєзнавства, історії становлення та розвитку періодичних видань України в контексті політики соціального виховання, полікультурної освіти в працях українських і зарубіжних учених; лінгводидактичних основ розвитку мислення дитини в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. Результати науково-дослідної роботи співробітників центру висвітлювалися в часописі «Історико-педагогічний альманах» (головний редактор — акад. О.В. Сухомлинська).

Значну увагу приділено соціально-психологічній реабілітації дітей. Розроблено та обґрунтовано систему такої реабілітації дітей та молоді з обмеженнями життєдіяльності засобами інклюзивного туризму, визначено її компоненти; розроблено практичний інструментарій впровадження цієї системи; обґрунтовано критерії оцінки соціо-природно-ресурсного потенціалу туристичних об'єктів для кожного типу захворювань; запропоновано діагностичний інструментарій з визначення ефективності впровадження системи.

Вченими Науково-дослідного центру з проблем соціальної педагогіки та соціальної роботи (спільно з Луганським національним університетом імені Тараса Шевченка (керівники — докт. пед. наук О.Л. Караман, до 2008 р., докт. пед. наук С.Я. Харченко) здійснювались фундаментальні та прикладні дослідження із соціальної педагогіки та соціальної роботи, науково-методичний супровід соціальних проєктів. Велика увага в роботі центру приділена питанням психологічної реабі-

літації та соціальної допомоги сім'ям, які потрапили в складні життєві обставини, та сім'ям внутрішньо переміщених осіб, а також сім'ям з дітьми, що залишилися на окупованій території. Центром здійснювався науково-методичний супровід соціальних проєктів: «Зміцнення громад для забезпечення потреб вразливих сімей на півночі Луганської області» (за підтримки ЮНІСЕФ) та «Надання кваліфікованих соціально-психологічних послуг внутрішньо переміщеним дітям та сім'ям у Старобільську та Северодонецьку Луганської області» (за підтримки Уряду Японії та Програми розвитку ООН в Україні).

До вагомих результатів досліджень центру слід віднести наступне. Уперше науково обґрунтовано теоретичні засади миротворчої діяльності закладу вищої освіти в об'єднаних територіальних громадах Сходу України: узагальнено наукові підходи до розв'язання проблеми миротворчої діяльності закладу вищої освіти в об'єднаних територіальних громадах цієї частини України; визначено сутність конфліктності соціального середовища та миротворчої діяльності закладу вищої освіти в об'єднаних територіальних громадах. Розроблено й реалізуються 20 навчальних програм для професійної підготовки / підвищення кваліфікації / неформальної освіти педагогічних і науково-педагогічних працівників, здобувачів вищої освіти, спрямованих на підвищення рівня їх готовності до миротворчої діяльності в об'єднаних територіальних громадах Сходу України освітніми засобами; з педагогічними та науково-педагогічними працівниками закладів освіти апробовано 5 тренінгових програм, орієнтованих на формування навичок подолання конфліктних ситуацій мирним шляхом та започаткування миротворчих ініціатив, формування критичного мислення особистості в умовах негативних інформаційно-психологічних впливів, у межах реалізації Проєкту ЄС «Інтенсифікація впливу вчителів Луганської області на процеси примирення і встановлення миру» («Intensification of Influence of Teachers of Luhansk Region on the Processes of Reconciliation and Peace-building»).

Успішно функціонував Науково-методичний центр інноваційних технологій виховного процесу НАПН України та Рівненського державного гуманітарного університету (2013–2018 рр.), метою діяльності якого було розширення координації досліджень у галузі виховання, розроблення та впровадження інноваційних виховних технологій, моделей різновекторних інноваційних технологій виховного процесу в освітніх установах. Результати науково-дослідної роботи впроваджено в освітній процес Рівненського державного гуманітарного університету.

У межах Відділення створено наукові школи: історії педагогіки та освіти (акад. О.В. Сухомлинська), дослідження проблем неперервної професійної освіти (акад. С.О. Сисоєва), особистісно-орієнтованого виховання (акад. І.Д. Бех), позашкільної освіти і виховання (докт. пед. наук Г.П. Пустовіт), інтегрованої мистецької освіти та художньо-естетичного виховання школярів (докт. пед. наук Н.Є. Миропольська), з дослідження проблем технологічної освіти і професійної педагогіки (член-кор. Г.В. Терещук), з історичних та компаративних досліджень (акад. В.С. Курило), суспільно-культурних та етнорелігійних чинників у контексті євроінтеграційних процесів: світоглядно-ціннісних і практичних вимірів (член-кор. В.О. Балух), партнерських суб'єкт-суб'єктних відносин педагогів і учнів, дорослих і дітей у закладах освіти України (член-кор. А.М. Бойко).

Результати наукових досліджень вчених Відділення враховувалися при підготовці проєктів документів для МОН України, Міністерства молоді та спорту

України, Міністерства з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, Міністерства соціальної політики України, Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій.

Останніми роками Відділення також здійснювало координацію досліджень з проблем дошкільної освіти.

Для реалізації пріоритетів державної освітньої політики в галузі дошкільної освіти Відділення ініціювало і забезпечило створення Центру раннього розвитку дитини та дошкільної освіти в структурі Інституту проблем виховання НАПН України, що сприяє здійсненню системного та цілісного інноваційного науково-методичного супроводу сфери освіти дітей раннього та дошкільного віку, дає змогу досягти високого рівня наукових досліджень. У перспективі центр планується перетворити на самостійний інститут.

У зв'язку з цим важливе значення мали напрацювання вчених Інституту проблем виховання НАПН України щодо створення інноваційного програмного, навчально-методичного та технологічного забезпечення дошкільної освіти. Зокрема, розроблено програму національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку «Україна — моя батьківщина» (2017 р.), програму розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі» (2019 р.), програму «Впевнений старт» (2018, 2019, 2020 рр.) спільно з вченими Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. У сфері нормативного регулювання освіти вчені НАПН України стали співавторами оновленого Державного стандарту дошкільної освіти — Базового компонента дошкільної освіти (2021 р.), який орієнтовано на результативність дошкільної освіти, зокрема відстеження динаміки особистісних досягнень старших дошкільників. У період пандемії COVID-19 вченими інституту реалізовано цикл вебінарів для педагогічних працівників закладів дошкільної освіти, що сприяло оптимальному подоланню викликів, перед якими вона постала. Ці вебінари організовані в межах методологічного семінару НАПН України «Дошкільна освіта в контексті ідей Нової української школи», проведеного Відділенням спільно з підкомітетом з питань раннього розвитку та дошкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій, МОН України, Всеукраїнською асоціацією працівників дошкільної освіти.

Проблеми дошкільної освіти приватного сектору стали предметом наукової дискусії в рамках вебінару «Забезпечення якості освіти дітей раннього та дошкільного віку у приватному секторі: наука і практика», який відбувся 6 квітня 2021 р. Проведення вебінару ініційовано Відділенням спільно з підкомітетом з питань раннього розвитку та дошкільної освіти профільного Комітету Верховної Ради України та Інститутом проблем виховання НАПН України.

У 2021 р. Відділенням спільно з Волинським національним університетом імені Лесі Українки та Інститутом проблем виховання НАПН України започатковано циклічну міжнародну науково-практичну конференцію «Освіта дітей раннього та дошкільного віку в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку».

Виклики пандемії актуалізували необхідність осмислення перспективних напрямів розвитку освіти в Україні. Особливого значення набувають дослідження проблеми мережецентричного освітнього середовища, знаннево-орієнтованих технологій в освіті, технологій трансферу знань в освітньому процесі, методичних і технологічних основ наукової освіти для різних вікових груп, розроблення психологічних практик і технологій розвитку особистості. В руслі даної проблеми

опрацьовано і запропоновано науковцям та освітянам рекомендації Директорату з питань освіти та навичок ОЕСР у співпраці з Гарвардською вищою школою освіти «Рамкові настанови щодо відповіді освіти на пандемію COVID-19 2020 року». Досвід подолання викликів, спричинених антивірусним локдауном, вніс свої корективи у подальший науковий пошук вчених НАПН України.

З метою популяризації освітніх інновацій та їх впровадження у широку практику Відділення ініціює проведення наукових заходів різного рівня: методологічних семінарів, міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій, навчально-методичних семінарів, вебінарів, майстер-класів та ін. Тематична спрямованість таких заходів орієнтована на широке коло як вчених у галузі дошкільної освіти, так і вихователів закладів дошкільної освіти, на формування в них професійних компетентностей, використання у повсякденній педагогічній практиці освітніх інновацій.

Результати планових наукових досліджень, наукова продукція членів та співробітників наукових установ Відділення знаходяться у відкритому доступі, розміщуються в Електронній бібліотеці НАПН України, на сайтах Інституту проблем виховання НАПН України, Інституту педагогіки НАПН України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського. Висвітлення результатів досліджень, їх упровадження в практичну діяльність здійснюється в періодичній пресі: «Педагогічній газеті», всеукраїнському тижневику «Освіта» й на сторінках часописів «Позашкільна освіта та виховання» (до 2008 р.), «Шлях освіти» (до 2013 р.), «Історико-педагогічний альманах», «Світ виховання», «Порівняльно-педагогічні студії», «Педагогічний процес: теорія і практика» (до 2020 р.), «Неперервна професійна освіта: теорія і практика», «Позашкільна освіта та виховання», «Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді», «Теорія і методика хортингу», «Мистецтво та освіта», у Віснику НАПН України.

За 30 років вчені Відділення опублікували 329 монографій, 77 підручників, 673 навчальні і навчально-методичні посібники, методичні рекомендації, 398 навчальних програм і концепцій, довідників, нормативно-правових документів, 345 статей у міжнародних виданнях, 144 статті у виданнях, що індексуються у наукометричних базах даних Scopus та WoS, а також понад 20 тис. наукових й науково-методичних статей, та отримали 63 авторські свідоцтва. Середнє значення кількості цитувань академіків Відділення — індекс Гірша — становить 22,7.

Сьогодні в умовах розв'язаної Російською Федерацією повномасштабної війни проти України вчені Відділення переорієнтують свою діяльність на забезпечення значного внеску у посилення спротиву російській військовій агресії, прискорення перемоги у війні та успішне відновлення країни у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція. Презентація. 2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyy%20komponent%20doshkillya.pdf> (дата звернення: 22.07.2022).
2. Балух В. О. Історія античної цивілізації : у 3 т. Т. 3. Практикум. Чернівці : Наші книги, 2010. 544 с. URL: http://library.tkuma.com/index.php?PGID=4&KNIGA_F=4478&RAY=0 (дата звернення: 22.07.2022).

3. Березівська Л. Д. Реформи шкільної освіти в Україні у XX столітті: документи, матеріали і коментарі : хрестоматія : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / Ін-т педагогіки НАПН України. Луганськ : ЛНУ ім. Тараса Шевченка, 2011. 384 с. : табл. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/9770/> (дата звернення: 22.07.2022).
4. Бех І. Д. Виховання особистості : навч.-метод. посіб. : у 2 кн. Кн. 1. Особистійно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с. URL: <https://bit.ly/3JFFnET> (дата звернення: 22.07.2022).
5. Бех І. Д. Виховання особистості : навч.-метод. посіб. : у 2 кн. Кн. 2. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. Київ : Либідь, 2003. 344 с. URL: <https://bit.ly/3QxZ4Re> (дата звернення: 22.07.2022).
6. Будак В. Д. Проектування і розвиток професійно успішної особистості в умовах освітньо-виховного середовища університету : монографія / [авт. кол.: Баркасі В. В., Філіп'єва Т. І., Білюк О. Г., Будак В. Д., Василькова Н. І. та ін. ; за заг. ред. Будака В. Д.]; НАПН України, Миколаїв. нац. ун-т ім. В. О. Сухомлинського. Миколаїв : Іліон, 2017. 457 с. Бібліогр.: 429 назв. URL: <https://drive.google.com/folderview?id=1BvsH-4ld-I8Br7NpIL5nljHZNyOpVj3F> (дата звернення: 22.07.2022).
7. Видатні педагоги України та світу : інформаційно-бібліографічний ресурс. URL: <https://dnrb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliografichni-resursy/vydatni-pedahohy/> (дата звернення: 22.07.2022).
8. Відповідь світової спільноти на виклики COVID-19 в освіті (лютий-червень 2020 р.) : оглядове видання. За ред. О.І. Локшиної. Київ: Авторитет. <https://doi.org/10.32405/978-966-97763-0-4-2020-36>
9. Калініна Л., Мелешко В., Осадчий І., Паращенко Л., Топузов М. Управління загальноосвітніми навчальними закладами як активними системами: моделі та механізми. Київ, 2018. 224 с.;
10. Кравець В. П. Підготовка учнівської молоді до сімейного життя в Україні XXI століття: стан, тенденції, шляхи вдосконалення : [монографія]. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2020. 584 с. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/17601/1/Монографія_Kravec.pdf (дата звернення: 22.07.2022).
11. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору : [монографія] / АПН України. Київ : Пед. думка, 2009. 519 с. Бібліогр.: 129 назв.
12. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум : [монографія] / АПН України. Київ : Грамота, 2007. 576 с. URL: <https://studfile.net/preview/7027885/> (дата звернення: 22.07.2022).
13. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Людина у викликах цивілізації: від минулого — до майбутнього: Людина. Освіта. Соціум : монографія / НАПН України. Київ : Грамота, 2020. 248 с.
14. Kremień W. G., Iljin W. W. Człowiek wobec wyzwań cywilizacji: Od przeszłości do przyszłości = Людина у викликах цивілізації: від минулого — до майбутнього / tłum.: F. Šlosek i Ja. Nahlik. Kraków : Wyższa Szkoła Pedagogiczna Komisji Edukacji Narodowej. 2022. 330 s.
15. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Синергетика в освіті: контекст людиноцентризму : [монографія] / [НАПН України]. Київ : Пед. думка, 2012. 367 с. Бібліогр.: с. 354—359 та в кінці розд. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/3067/> (дата звернення: 22.07.2022).
16. Кремень В., Ткаченко В. Україна: ідентичність у добу глобалізації : (начерки метадисциплінарного дослідження). 2-ге вид., допов. Київ : Знання України, 2013. 471 с. Бібліогр.: с. 452—468. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/158553973.pdf> (дата звернення: 22.07.2022).
17. Кузнецов Ю. Б. Імпресіонізм в українській прозі кінця XIX — початку XX ст. (проблеми естетики і поезики) : автореф. дис.... д-ра філол. наук : 10.01.01 ; 10.01.06. Київ, 2004. 40 с. URL: <https://bit.ly/3JH2IFU> (дата звернення: 22.07.2022).

18. Курило В. С., Савченко С. В., Караман О. Л. Соціалізація особистості в умовах гібридної війни на сході України : монографія / НАПН України, Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка», Наук.-дослід. центр з проблем соц. педагогіки та соц. роботи НАПН України (на базі ДЗ «ЛНУ ім. Тараса Шевченка»). Старобільськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2018. 240 с. URL: <https://bit.ly/3dnPq5u> (дата звернення: 22.07.2022).
19. Мелешко В. В. Варіативність форм організації профільного навчання в сільській місцевості: теорія і практика. Київ: Педагогічна думка, 2018. 150 с.
20. Мельниченко В. Мої духовні криниці: статті та інтерв'ю XXI століття / упоряд.: В. А. Стеценко. Київ : Либідь, 2019. 748 с.
21. Мельниченко В. Ю. «На славу нашої преславної України» (Тарас Шевченко і Осип Бодяньський). Москва : ОЛМА Медиа Групп, 2008. 560 с. URL: <https://bit.ly/3pcfK4Q> (дата звернення: 22.07.2022).
22. Модельні навчальні програми. Мистецька освітня галузь. URL: <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramu/mystets-ka-osvitnia-haluz/> (дата звернення: 22.07.2022).
23. Науково-методичне забезпечення проектування освітнього середовища гімназії : практичний посібник, 2021.
24. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку : [монографія] / [ред. Цвігун О. Ф.]. Київ : Знання України, 2003. 450 с. URL: <https://bit.ly/3vRBB5q> (дата звернення: 22.07.2022).
25. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. №688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#n187> (дата звернення: 22.07.2022).
26. Прогнозування розвитку загальної середньої освіти: теорія і методологія : монографія / Л. А. Онищук та ін. ; за наук. ред. Д. О. Пузікова ; Ін-т педагогіки НАПН України. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2019. 240 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/720921/1/Монографія_19_біб-ка.pdf (дата звернення: 22.07.2022).
27. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 22.07.2022).
28. Проектування освітнього середовища гімназії: теорія і практика : практичний посібник, 2021
29. Процеси диференціації в шкільній освіті незалежної України (історико-аналітичний аспект): монографія / авт. кол.: Дічек Н. П., Антонєць Н. Б., Гупан Н. М., Загородня А. А., Куліш Т. І., Шевченко С. М.; за заг. ред. док. пед. наук, проф. Н. П. Дічек. Київ: Педагогічна думка, 2019. 364 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/719269/> (дата звернення: 22.07.2022).
30. Рафальський О. О., Калакура Я. С., Коцур В. П., Юрій М. Ф. Антропологічний код української культури і цивілізації : у 2 кн. Кн. 1 / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса, 2020. 432 с. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0015562> (дата звернення: 22.07.2022).
31. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підруч. для студентів вищ. пед. навч. закл. / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. Київ : Міленіум, 2006. 344 с. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/7585/1/Сисоєва%20Пед%20творч.PDF> (дата звернення: 22.07.2022).
32. Tsekhmister Ya. V., Lysenko O. Yu. Transforming Healthcare System: a Medical Care Legal Culture Formation : monograph / Ya. V. Tsekhmister, O. Yu. Lysenko. Kyiv : «Ice-print», 2019. 73 p.

Березівська Лариса Дмитрівна

Бех Іван Дмитрович

Закатнов Дмитро Олексійович

Малиношевський Руслан Васильович

Сисоєва Світлана Олександрівна

Сухомлинська Ольга Василівна

Тарнавська Сніжана Вікторівна

Титаренко Інна Олегівна

Трубачева Світлана Едуардівна